

45 lat Zakładu Psychologii Medycznej – od klasycznej neuropsychologii do zagadnień jakości życia

Wprowadzenie

W październiku bieżącego roku przypada 45. rocznica powstania Zakładu Psychologii Medycznej (ZPM) Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego. Jak każdy jubileusz, sprzyja to spojrzeniu wstecz, analizie działalności oraz dokonywaniu podsumowań.

W ciągu kilkunastu ostatnich lat miały w naszym kraju miejsce istotne zmiany, zarówno w wymiarze politycznym, jak i społecznym. Mamy tu na myśli znaczne otwarcie się na świat, na Europę, większe możliwości pozyskiwania środków finansowych na realizację projektów naukowych: zadań statutowych oraz badań własnych. Zmiany te nie ominęły także naszej Uczelni. W ostatnim dziesięcioleciu, w ramach Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego została utworzona nowa, ważna dla kształcenia pracowników medycznych jednostka, którą jest Wydział Nauki o Zdrowiu. Od początku istnienia wydziału aktywnie uczestniczymy w realizacji zadań dydaktycznych, prowadząc zajęcia dla przyszłych i aktualnie pracujących pielęgniarek, położnych, ratowników medycznych oraz studentów zdrowia publicznego. Pojawienie się nowej struktury było wyzwaniem dla całego Uniwersytetu, w tym także dla naszego Zakładu. Wymagało opracowania i rozpoczęcia realizacji zupełnie nowych programów dydaktycznych oraz przygotowania metod ich realizacji. Prace naszego Zespołu nad tymi projektami koordynowała wówczas dr Anna

Jakubowska-Winecka, natomiast efekty działań zostały uhonorowane w 2004 roku dwiema nagrodami JM Rektora: indywidualną oraz zespołową za osiągnięcia dydaktyczne. W ciągu dwóch ostatnich lat otrzymaliśmy kolejne trzy wyróżnienia: nagrodę Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej dla dr Doroty Włodarczyk i dr Anny Jakubowskiej-Wineckiej za redakcję książki „Psychologia w praktyce medycznej” (2008), nagrodę II stopnia JM Rektora dla prof. Krzysztofa Owczarka za autorstwo podręcznika „Psychologia dla pielęgniarstwa” (2009) oraz nagrodę zespołową III stopnia dla pracowników całego Zakładu (2009).

Praca dydaktyczna ze studentami pochłania nam bardzo wiele czasu, mobilizuje do twórczego wysiłku. Nauczamy na większości wydziałów i oddziałów Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego. Realizujemy nie tylko zadania wynikające z naszego pensum (około 3000 godzin), ale wykonujemy około 1000 godzin nadobowiązkowych. Ponadto jesteśmy promotorami i recenzentami licznych prac magisterskich i licencjackich. Przygotowywane i broniące są kolejne doktoraty.

Obok dydaktyki, równie ważną aktywnością naszego Zespołu jest prowadzenie badań naukowych z zakresu psychologii medycznej.

Badania naukowe. Badania statutowe i własne

W naszym Zakładzie badania empiryczne prowadzone są wie-

loplaszczyźnie, zgodnie z założeniami programowymi nauki z pogranicza medycyny i psychologii, jaką jest psychologia medyczna. Aktualnie podstawowym nurtem pozostaje analiza psychologicznych aspektów funkcjonowania oraz jakości życia pacjentów z różnorodnymi jednostkami i zespołami chorobowymi.

Długoletnią już tradycję mają badania dotyczące pacjentów z chorobami układu krążenia, szczególnie po zawale serca. Prace nad tą tematyką zapoczątkował Profesor Kazimierz Wrześniewski, zaś kontynuatorką pozostaje adiunkt naszego Zakładu dr Dorota Włodarczyk. W tej dziedzinie Zakład ma liczne, doniosłe osiągnięcia, do których należy książka wydana w roku 2004 przez Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, nosząca tytuł: „Choroba niedokrwienności serca. Psychologiczne aspekty leczenia i zapobiegania” pod naukową redakcją Kazimierza Wrześniewskiego i Doroty Włodarczyk. W swojej pracy doktorskiej Dorota Włodarczyk dokonała analizy wpływu subiektywnej oceny poznawczej na stan emocjonalny i radzenie sobie ze stresem w sytuacji zawału serca. Dużą wartością przeprowadzonych przez autorkę badań jest ich prospektywny charakter. Aktualnie kontynuuje ona badania dotyczące tej grupy chorych w ramach grantu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Z jej inicjatywy nasz Zakład nawiązał współpracę z Norweskim Uniwersytetem Nauki i Techniki (NTNU) w Trondheim i zreali-

Pracownicy Zakładu Psychologii Medycznej (rok 2009). Od lewej stoją: Stanisław Wójtowicz, Przemysław Mućko, Agnieszka Dziurowicz-Kozłowska, Magdalena Łazarewicz, Joanna Chylińska, Dorota Włodarczyk, Hanna Rozenek, Jolanta Banasiewicz, Tomasz Krasuski, Krzysztof Owczarek

zował polsko-norweski projekt badawczy „Psychological health promoting factors in cardiac patients – constructing Polish-Norwegian research project”, dotyczący opieki nad pacjentami po zawale serca oraz jakości ich życia w różnych stadiach choroby wieńcowej. W ramach realizowanego grantu została nawiązana współpraca z Psychosomatic Research Group (obecnie Research Centre for Health Promotion and Resources). W ostatnim czasie w podjętych działaniach uczestniczy również mgr Magdalena Łazarewicz, która realizuje pracę doktorską o powyższej tematyce. Jest ona autorką Projektu Młodego Badacza oraz stypendystką Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji (FRSE), sponsorowanego z funduszy EEA i Norway Grants. Dzięki temu możliwa jest kontynuacja badań dotyczących zależności pomiędzy cechami osobowości i wsparciem społecznym a jakością życia pacjentów po przebytych zawale mięśnia sercowego w wieku senioralnym.

Inną grupą chorych, będących podmiotem naszych zainteresowań, są pacjenci z padaczką. Profesor Krzysztof Owczarek dokonał psychologicznej oceny funkcjonowania pacjentów z tą jednostką chorobową. Na podstawie zastosowanych własnych narzędzi badawczych (skal Bex 1 i Bex 2) dokonał analizy wybranych aspektów jakości życia kobiet w wieku rozrodczym chorych na padaczkę i będących w ciąży. W swoich badaniach zajmował się również określeniem przydatności i trafności psychologicznych metod różnicowania napadów padaczkowych i rzekomopadaczkowych o psychogennej etiologii. Uzyskane wyniki zostały opublikowane w czasopiśmie medycznych zarówno w kraju, jak i poza granicami. Wydana książka pt. „Psychogenne napady rzekomopadaczkowe” oraz inne publikacje Profesora zostały uznane za cenny dorobek, poszerzający zakres wiedzy o specyfice funkcjonowania tejże grupy pacjentów. Wybrane artykuły zyskały miano najlepszych opublikowanych badań w „Epi-

leptologii” (za rok 1997/98 oraz 2003/2004), inne przyniosły autorowi zaszczytny tytuł *Virtuti Medicinali*.

Kontynuatką badań o zbliżonej tematyce pozostaje mgr Hanna Rozenek, która, pod kierunkiem Profesora, przygotowuje rozprawę doktorską dotyczącą aspektów jakości życia pacjentów z padaczką.

Problematyka jakości życia osób z patologiczną otyłością oraz chorych po przebytych zabiegach bariatrycznych jest bliska mgr Agnieszce Dziurowicz-Kozłowskiej. Jest ona autorką i realizatorką Projektu Młodego Badacza. Podjęte w ramach tego tematu działania zaowocowały interesującymi doniesieniami w postaci artykułów i wystąpień na interdyscyplinarnych konferencjach nie tylko krajowych, ale również międzynarodowych.

Psychologią zdrowia oraz problemami adaptacji psychologicznej zajmuje się dr Marta Rzadkiewicz. Obszar jej zainteresowań naukowych obejmuje przede wszystkim szeroko rozumiane aspekty neuropsychologii i psychologii rozwojowej, a także wpływ długotrwałych schorzeń na funkcjonowanie poznawcze i emocjonalne oraz zachowanie chorego. Prowadzi badania mające na celu konstrukcję narzędzia psychometrycznego, pozwalającego określić poziom przystosowania pacjentów do życia z przewlekłymi chorobami somatycznymi. Jest autorką wielu prac naukowych i popularnonaukowych. Ostatnio (2008) opublikowała rozdział pt. „Dysfunkcje neuropoznawcze w przebiegu wybranych schorzeń przewlekłych układu oddechowego”, stanowiący część pracy zbiorowej „Neuropsychologia medyczna”. Aktywnie współpracowała z miesięcznikiem „Remedium”, Centrum Kobiet Biznesu oraz Wyższą Szkołą Informaty-

ki i Zarządzania w Rzeszowie, Wyższym Studium Fotografii w Warszawie.

Odmienny obszar psychologii medycznej stanowią badania empiryczne prowadzone przez mgr Mirosławę Adamus. Dotyczą one wybranych aspektów funkcjonowania systemu opieki zdrowotnej, ze szczególnym uwzględnieniem przydatności wiedzy psychologicznej dla praktyki klinicznej. W nurcie tym podmiotem podejmowanych działań są pracownicy różnych grup medycznych: lekarze, pielęgniarki i położne, celem badań zaś jest próba odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim zakresie zagadnienia psychologiczne są przydatne w praktyce zawodowej badanych grup pracowników medycznych.

Dr Joanna Chylińska interesuje się zagadnieniami z zakresu psychoterapii poznawczo-behawioralnej, psychologicznymi aspektami opieki paliatywnej oraz znaczeniem relacji pacjent – lekarz w przebiegu leczenia i jakości życia pacjentów z przewlekłymi chorobami somatycznymi.

Mgr Stanisław Wójtowicz zawodowo interesuje się przede wszystkim psychologią zdrowia i psychologią stresu oraz w znacznym stopniu pochłania go psychologia sportu (jest członkiem komisji psychologicznej Polskiego Komitetu Olimpijskiego). Systematycznie uczestniczy w wielu konferencjach tak psychologicznych, jak i medycznych.

Natomiast mgr Jolanta Banasiewicz zajmuje się prowadzeniem zajęć dydaktycznych głównie dla pielęgniarek i położnych. Interesuje się zagadnieniami jakości życia kobiet w położnictwie. Od 2000 roku jest zaangażowana w działania terapeutyczne również na stanowisku psychologa szpitalnego,

pomagając pacjentom przeżywać stres związany z chorobą, badaniami diagnostycznymi i pobytem w szpitalu. Prowadzi także zajęcia z psychologii dla przyszłych rodziców w szkole rodzenia.

Mgr Przemysław Mućko oprócz pracy naukowej zajmuje się również psychoterapią. Kończy obecnie szkolenie w terapii poznawczej, pogłębiając swe umiejętności podczas stażu w Oddziale Leczenia Zaburzeń Nerwicowych Szpitala Specjalistycznego MSWiA w Otwocku. Jego zainteresowania naukowe to przede wszystkim zastosowania psychoterapii w leczeniu osób cierpiących na choroby somatyczne.

Mgr Tomasz Krasuski ukończył podyplomowe studia z zakresu seksuologii na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu. Psychologiczne umiejętności praktyczne zdobywał na stażach i w wolontariacie, gdzie prowadził neuropsychologiczną rehabilitację osób po udarach i wypadkach komunikacyjnych, mając na uwadze troskę o ich jakość życia. Prowadził również terapię dzieci krzywdzonych oraz współuczestniczył w terapii z klientem. Jest autorem prac z zakresu bulimii i anoreksji.

Natomiast mgr Marta Czerwik-Kulpa, doktorantka w naszym Zakładzie, zajmuje się identyfikacją podstawowych wzorców radzenia sobie z chorobą oraz określeniem wpływu psychicznego przystosowania się do choroby nowotworowej na poziom odczuwanego bólu i na jakość życia osób chorych.

Z tej krótkiej charakterystyki osób pracujących w naszym Zakładzie wynika wniosek, iż wszyscy, choć w różnicowanym stopniu, poświęcają swoją badawczą aktywność kwestiom związanym z szeroko rozumianymi aspektami jakości życia

pacjentów. Warto zatem zadać pytanie o przyczynę takiego stanu rzeczy i zwrócić uwagę na źródła aktualnych zainteresowań pracowników ZPM. Można to prześledzić, biorąc pod uwagę główne aspekty historyczne i ewolucję wcześniej podejmowanych badań empirycznych.

Nie sposób w tej, skrótovej siłą rzeczy, publikacji zaprezentować wszystkich dokonań i osiągnięć naszych Poprzedników. Jednak to ich naukowy i dydaktyczny dorobek jest kluczem do wytyczania kierunku aktualnie podejmowanych badań empirycznych i poszukiwań optymalnych sposobów nauczania studentów wszystkich wydziałów, kierunków i oddziałów Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego.

Zakład Psychologii Medycznej – aspekty historyczne

Pierwszym kierownikiem ZPM (dawniej Zakładu Psychologii Klinicznej AM) był znany, wybitny polski neuropsycholog **Mariusz Maruszewski**. Po ukończeniu studiów psychologicznych na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Moskiewskiego w latach 1950-1955 został asystentem innego, wielkiego polskiego psychologa Prof. Tadeusza Tomaszewskiego. W czasach powojennych to właśnie Profesor Tomaszewski był animatorem wielu niezwykle cennych inicjatyw naukowych; bez jego aktywności trudno byłoby wyobrazić sobie tak szybki i wszechstronny rozwój polskiej szkoły i myśli psychologicznej. W gronie wielu innych wybitnych psychologów, nasz pierwszy Szef rozpoczął pracę naukową w Katedrze Psychologii Ogólnej na Wydziale Pedagogiki Uniwersytetu Warszawskiego. Był człowiekiem ambitnym, o wyjątkowych zdolnościach i wewnętrznej niespo-

*Prof. Mariusz Maruszewski
Kierował Zakładem
w latach 1965-1973*

*Prof. Irena Heszen
Kierowała Zakładem
w latach 1973-1980*

*Prof. Krzysztof Czubalski
Kierował Zakładem
w latach 1995-1999*

*Prof. Kazimierz Wrześniewski
Kierował Zakładem w la-
tach 1980-1995, 1999-2004*

żytej energii. Bardzo szybko te cechy zdecydowały, iż stał się inicjatorem nowatorskiego na gruncie polskiej nauki kierunku badań nad mózgowymi mechanizmami czynności mowy i jej zaburzeniami. W latach 1958-1959 odbył staż w Instytucie Neurochirurgii w Moskwie pod kierunkiem wybitnego rosyjskiego neuropsychologa Aleksandra Łurii. Zebrane wówczas doświadczenia naukowe zaowocowały opracowaniem rozprawy doktorskiej pod tytułem „O zaburzeniach najprostszyc form zachowania się dowolnego przy ogniskowych uszkodzeniach mózgu” oraz uzyskaniem w 1960 roku stopnia doktora nauk humanistycznych. Będąc samodzielnym pracownikiem naukowym Uniwersytetu Warszawskiego, od podstaw zorganizował i uruchomił pierwszy w Polsce Zakład Psychologii Klinicznej Akademii Medycznej w Warszawie. Zespół teje niezbyt rozbudowanej liczebnie jednostki ściśle współpracował z Kliniką Neurologiczną, Neurochirurgiczną oraz Oddziałem Rehabilitacji Neurologicznej (STOCER) w Konstancinie. Profesor był nie tylko autorytetem w dziedzinie problematyki neuropsychologicznej, lecz także uczynnym kolegą. Po latach jego

współpracownicy wspominają nie tylko ogromną wiedzę i specyficzne zachowania, ale również środek lokomocji, którym się poruszał. Był to niewielki żółty volkswagen, potocznie nazywany „garbusem”. Profesor był wysokim mężczyzną o słusznej budowie cielesnej, w związku z tym nie bardzo pasował do swojego niewielkiego wehikułu. Samochodem tym woził również swoje asystentki na praktyki do STOCER-u w Konstancinie i wówczas przekazywał im praktyczne wskazówki dotyczące kunsztu zawodu neuropsychologa oraz... sprawdzał poziom posiadanej wiedzy. Przypominało to trochę biblijną rzeź niewiniątek... W drodze powrotnej natomiast dyskusja miała bardziej partnerski charakter: omawiano specyfikę chorób i szczegóły procesu rehabilitacji wyższych funkcji nerwowych pacjentów, których nietypowe objawy stanowiły duże wyzwanie dla młodych psychologów.

W tym czasie z Zakładem związany był również Profesor – wówczas doktor – Jan Strelau – kolejna znamienita postać polskiej psychologii. Pełnił on nadzór merytoryczny nad działalnością Zakładu.

W roku 1972 Mariusz Maruszewski został profesorem

nadzwyczajnym. Był też laureatem wielu nagród rektorskich za osiągnięcia naukowe, napisał ponad 30 publikacji oraz był autorem wielu artykułów popularnonaukowych. Brał udział w międzynarodowych konferencjach organizowanych m.in. przez UNESCO. Pełnił szereg funkcji w towarzystwach naukowych i organizacjach krajowych i międzynarodowych. Były to: Komitet Nauk Psychologicznych i Pedagogicznych, Akademia Afazji USA – był tam Członkiem rzeczywistym – oraz Grupa Badawcza Afazji przy Światowej Federacji Neurologicznej. Główne, opublikowane prace Profesora to: *Mowa a mózg* (1970), *Chory z afazją i jego usprawnianie* (1974).

Przedwczesna śmierć w 1973 roku przerwała karierę tego niezwykle energicznego naukowca i wykładowcy. Do ostatnich chwil jednak kierował utworzonym przez siebie Zakładem.

Następnym kierownikiem Zakładu Psychologii Klinicznej AM została **Profesor Irena Heszen**. Oprócz tego, od roku 1975, pełniła funkcję krajowego koordynatora programu i organizatora konferencji ds. nauczania psychologii w akademiach medycznych. W ówczesnym czasie

podstawowymi obszarami zainteresowań Profesor Heszen pozostawały wzajemne kontakty lekarz – pacjent, czego efektem było przygotowanie i obrona w 1970 roku rozprawy doktorskiej na temat: „Wpływ informacji dostarczonych przed operacją pacjentom klinik chirurgicznych na ich reakcje emocjonalne, zachowanie i ustosunkowanie się do elementów związanych z sytuacją szpitalną”. Praca ta uzyskała nie tylko wysoką ocenę za wartość merytoryczną, lecz także wzbudziła duże zainteresowanie wśród lekarzy praktyków. Autorka była zapraszana na naukowe posiedzenia kliniczne, gdzie prezentowała wyniki przeprowadzonych przez pracowników Zakładu badań empirycznych. Za swój dorobek naukowy została uhonorowana nagrodą JM Rektora. Stopień doktora habilitowanego uzyskała w 1979 roku, prezentując rozprawę pod tytułem „Poznawcze uwarunkowania zachowania się wobec własnej choroby”. Należy podkreślić, że to właśnie Pani Profesor zapoczątkowała, wraz z zespołem współpracowników, badania nad wpływem relacji lekarz – pacjent na proces diagnozy i leczenia. Opublikowała również wiele prac, wygłosiła szereg referatów naukowych. W roku 1980 zakończyła pracę zawodową na AM w Warszawie i rozpoczęła działalność na Uniwersytecie Śląskim.

Kolejnym kierownikiem Zakładu był **Profesor Kazimierz Wrześniewski**, który pełnił tę funkcję w latach 1980-2004, przez blisko 20 lat, z pięcioletnią przerwą, kiedy to jednostką kierował Profesor Krzysztof Czubalski. Dla zachowania ciągłości wywodu, najpierw omówiona zostanie sylwetka **Profesora Krzysztofa Czubalskiego**.

W latach 1995-1999 funkcje kierownicze pełnił Profesor nad-

zwyczajny, doktor habilitowany nauk medycznych Krzysztof Czubalski. Pracę w Zakładzie rozpoczął na stanowisku starszego asystenta, będąc już doktorem nauk medycznych oraz specjalistą I stopnia z zakresu psychiatrii. Prowadził badania dotyczące psychosomatycznych uwarunkowań chorób alergicznych, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu czynników psychologicznych na przebieg tych schorzeń. Zorganizował przy Zakładzie Psychologii Klinicznej, unikalną w skali kraju, Poradnię Psychosomatyczną, gdzie zajmował się przede wszystkim leczeniem pokrzywki przewlekłej, skutecznie łącząc farmakoterapię z elementami psychoterapii. Efektem pracy klinicznej była, przedstawiona w 1982 roku, praca habilitacyjna na temat: „Sytuacje trudne oraz wywołane przez nie zaburzenia emocjonalne i reakcje psychopatologiczne w patogenezie niektórych chorób alergicznych”. Od roku 1993 był profesorem nadzwyczajnym Akademii Medycznej, żywo zainteresowanym problematyką następstw i sposobów radzenia sobie ze stresem oraz udziałem czynników psychospołecznych w powstawaniu chorób somatycznych. Współpracując z Centrum Medycznym Kształcenia Podyplomowego, wielokrotnie prowadził wykłady z elementami psychopatologii dotyczące wpływu choroby na funkcjonowanie człowieka, na kursach organizowanych dla lekarzy. Był także autorem wielu publikacji naukowych i popularyzujących wiedzę medyczną. Aktywnie uczestniczył w opracowywaniu skryptu dla studentów wydziałów lekarskich pt. „Wybrane zagadnienia medycyny psychosomatycznej i psychologii człowieka chorego somatycznie” (pod redakcją K. Wrześniewskiego i B. Skuzy). Profesor Krzysztof

Czubalski pełnił również funkcję Członka Zarządu Sekcji Medycyny Psychosomatycznej Polskiego Towarzystwa Lekarskiego oraz brał udział w radach naukowych Instytutu Psychosomatycznego w Warszawie. Kierował Zakładem do roku 1999, do swojej przedwczesnej śmierci.

Profesor Kazimierz Wrześniewski natomiast pełnił funkcję kierownika ZPM od 1980 do 1995 i ponownie w latach 1999-2004. Tytuł doktora nauk humanistycznych uzyskał w 1973 roku w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego, pracę habilitacyjną złożył i obronił w 1991 roku w Akademii Medycznej w Warszawie.

Podstawowymi obszarami zainteresowań badawczych Profesora były: psychospołeczne uwarunkowania powstawania i rozwoju chorób somatycznych oraz ich konsekwencje; wzór zachowania A, radzenie sobie ze stresem i jakość życia pacjentów kardiologicznych. Profesor Wrześniewski był i nadal pozostaje aktywnym członkiem i przedstawicielem krajowych i międzynarodowych organizacji: The European Health Psychology Society, Stress and Anxiety Research Society oraz American Psychosomatic Society. Aktywnie współpracował z uniwersytetami w Europie i USA: Penn State Harrisburg, Pennsylvania, USA; Western Washington University, Washington, USA; Università di Roma La Sapienza, Roma, Włochy. Przebywał w USA na stypendiach naukowych: w roku 1978 – 9 miesięcy i w 1988 – 10 tygodni. Był członkiem-założycielem redakcji pisma „Promocja Zdrowia. Nauki Społeczne i Medycyna”. Został wielokrotnie uhonorowany nagrodami JM Rektora Akademii Medycznej za osiągnięcia dydaktyczne oraz JM Rektora Uniwersytetu Warszawskiego za osiągnięcia naukowe. Pan Profesor był inspiratorem

kierunku badań dotyczących psychologicznych aspektów funkcjonowania pacjentów po przebyciu zawale serca. Pod Jego kierunkiem, we współpracy z pracownikami Uniwersytetu Warszawskiego (w zespole międzyuczelnianym), podjęto badania poziomu lęku specyficznego i ogólnego u pacjentów będących w trakcie rehabilitacji po zawale serca. Rezultatem tego było opracowanie polskiej adaptacji testu STAI, użytecznego narzędzia do mierzenia poziomu lęku jako cechy i stanu, oraz zwrócenie uwagi na rolę poznawczych aspektów funkcjonowania, począwszy od wpływu oceny poznawczej na proces radzenia sobie ze stresem. Obszarem zainteresowań, realizowanych we współpracy z ośrodkami naukowymi w USA, były zagadnienia dotyczące wzoru zachowań A (WZA) jako jednego z istotnych czynników ryzyka choroby wieńcowej. Przy udziale Profesora zostały rozpoczęte badania pozwalające określić znaczenie i wpływ wsparcia społecznego na zmniejszenie wskaźnika zapadalności na różnorodne schorzenia. Prowadzono także badania nad problematyką radzenia sobie ze stresem.

Tematyka podejmowanych w ówczesnym czasie badań empirycznych oraz przekazywanych treści w ramach procesu dydaktycznego coraz wyraźniej eksponowała specyfikę działań Zespołu, co wynikało z procesu tworzenia się odrębnej dziedziny, odmiennej od standardowych zagadnień psychologii klinicznej.

Kierunek tworzenia się nowego obszaru wiedzy z pogranicza psychologii i medycyny był nie tylko specyfiką ewolucji zainteresowań Zespołu, ale także odzwierciedlał ogólnoswiatowe trendy, które doprowadziły do utworzenia dziedziny wiedzy, jaką była psychologia medyczna. Symbolicznym wyrazem zacho-

dzących na gruncie naszej placówki przemian była – dokonana w 1992 roku – zmiana nazwy Zakładu na Zakład Psychologii Medycznej. Dwa lata później, w 1994 r., został również opracowany i opublikowany podręcznik, będący kompendium wiedzy z zakresu psychologii medycznej, przydatnej dla studentów Uczelni. Zawarte w nim zagadnienia stały się podstawą programową prowadzonej dydaktyki na wiele następnych lat.

Ewolucja poglądów i zainteresowań zagadnieniami psychologicznymi w ZPM

Profesor Mariusz Maruszewski, jako uczeń Aleksandra Łurii, był niewątpliwie kompetentnym klasycznym neuropsychologiem. Z drugiej zaś strony był niezwykle twórczym i elastycznym autorem szeregu koncepcji mózgowych mechanizmów regulacji złożonych procesów psychicznych i wyższych funkcji nerwowych. Położył on neurofizjologiczne i neuropsychologiczne podwaliny pod teorię czynności Profesora Tadeusza Tomaszewskiego. Obydwaj uważali, że za regulację typowo ludzkich czynności odpowiedzialny jest ośrodkowy układ nerwowy, a zwłaszcza jego najbardziej złożona część, czyli mózg. To właśnie mózg, przy pomocy dośrodkowych dróg nerwowych, otrzymuje nie tylko wszelkie informacje dotyczące środowiska zewnętrznego, ale również impulsy informujące o wewnętrznym stanie organizmu. W odpowiedzi powstają specyficzne programy zachowania, które są dostosowane do aktualnej sytuacji człowieka. Programy te są realizowane przy pomocy funkcji wykonawczych stanowiących treść, niekiedy bardzo złożonych, czynności (Maruszewski, 1977). Według ówczesnych po-

głądów, czynność miała szczególnie ważne znaczenie, jako że stanowiła element ukierunkowanego na cel zachowania. Była częścią działania prowadzącego do osiągnięcia z góry określonego, świadomie wybranego stanu idealnego lub też optymalnego rezultatu. Psychologia stała się zatem nauką o czynnościach człowieka i o człowieku jako ich podmiocie (Tomaszewski, 1977). Teoria czynności wyjaśniała mechanizmy stawiania przed sobą zadań oraz ich realizacji. Jej twórcy życzyli sobie, aby teoria ta była naprawdę użyteczna i służyła do wyjaśniania szerokiego spektrum zjawisk psychicznych. Wydaje się, że również aspekty poznawcze, emocjonalne i behawioralne związane z jakością życia pacjentów mogą być analizowane w ramach tak rozumianej teorii czynności.

Pani Profesor Heszen, przyjmując założenia podejścia psychosomatycznego, akcentowała udział czynników psychicznych w etiologii, przebiegu oraz leczeniu wszystkich chorób. Pojęcia takie jak zdrowie i choroba analizowała nie tylko przez pryzmat dziedzin biomedycznych, ale również behawioralnych i humanistycznych. Było to zbieżne z ideami medycyny behawioralnej, której naczelną zasadę stanowił pogląd, że każda istota ludzka zarówno w zdrowiu, jak i w chorobie jest jednostką biopsychospołeczną. Założenia te dotyczyły zarówno prewencji, jak i diagnozy, leczenia lub rehabilitacji chorych. Pani Profesor bliski był pogląd, zgodnie z którym zdrowie jest wartością, ułożoną na zewnątrz człowieka. Zatem jednostka jest podmiotem, podejmującym działania na rzecz własnego zdrowia, któremu przypisuje pewną, specyficzną wartość i które czyni celem swojej aktywności. Ponadto zdrowie i choroba nie są traktowane jako

dwa wymiary tego samego kontinuum, lecz są to dwie odrębne wartości: zdrowie jest wartością pozytywną, natomiast choroba posiada wartość negatywną (Tomaszewski, 1977). Pani Profesor oraz pracownikom prowadzonego przez nią Zakładu były również bliskie rozważania nad dolegliwościami związanymi z chorobą, będącą źródłem stresu.

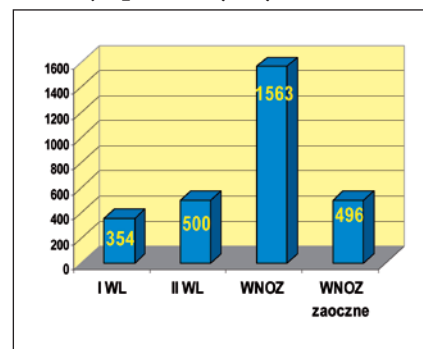
Podobnie, zdaniem Profesora Czubalskiego, choroba to zagrożenie zarówno biologiczne, jak i psychospołeczne, zakłócenie realizacji celów życiowych i zadań oraz utrudnienie bądź uniemożliwienie zaspokojenia różnorodnych potrzeb człowieka. Natomiast, w swoim wspólnie napisanym podręczniku, Profesorowie: Wrześniewski i Czubalski dowodzą, że dolegliwości wynikające z choroby zmieniają układ hierarchiczny dopływających informacji, zakłócają procesy emocjonalne i poznawcze, obniżając ogólną sprawność umysłową. Zaburzeniom ulegają nie tylko funkcje pamięci, ale może zostać zakłócona również uwaga oraz – w sposób trwały – zdolność uczenia się. Zaburzenia występujące w sferze emocjonalnej z kolei powodują, że człowiek chory bywa przygnębiony, drażliwy i wybuchowy. Może pojawiać się niepokój, a nawet agresja. Aktywność, przez którą rozumie się świadome i uporządkowane działanie nastawione na osiągnięcie określonego celu, ulega zatem zakłóceniu. Dolegliwości związane z chorobą oraz ograniczenia, które są jej następstwem, w sposób mniej lub bardziej trwały powodują upośledzenie funkcji pojedynczego narządu lub wielu narządów, wtórnie oddziałują na stan psychiczny i fizyczny osoby chorej. Na ogół, w przypadkach chorób o ostrym przebiegu, ograniczenia trwają stosunkowo krótko, a powrót do pełnego zdrowia jest zazwyczaj

całkowity. Jednak nie zawsze musi tak być, w niektórych chorobach, zwykle przebiegających przewlekłe, może dojść do trwałej niewydolności organizmu lub jego części, co w konsekwencji jest przyczyną poważnych i przebiegających w sposób długotrwały ograniczeń (Wrześniewski i Skuza, 1994). Dodatkowo powoduje to występowanie zakłóceń w pełnionych dotychczas rolach społecznych, zarówno w rodzinie, jak i w pracy. Ograniczenie sprawności ruchowej, czy też umysłowej często wiąże się z faktem zależności chorego od najbliższego otoczenia. Stan taki skutkuje zmianą własnej roli i pozycji chorego w rodzinie oraz dotyka struktury rodziny jako całości. Ponadto choroba pociąga za sobą pogorszenie sytuacji ekonomicznej. Są to nie tylko ponoszone koszty leczenia, ale również dochodzi do spadku uzyskiwanych dochodów. W sytuacji konkurencyjnego rynku, człowiekowi choremu trudniej jest utrzymać pracę, a przejście na rentę wiąże się nie tylko z obniżeniem dochodów, ale również z niekorzystną zmianą pozycji społecznej. W czasach nam współczesnych praca jest łączona z głównym wymiarem oceny aktywności, osiągnięć i prestiżu, a choroba może zagrażać właśnie tym podstawowym wartościom (Wrześniewski i Skuza, 1994). Może zatem w sposób istotny wpływać na jakość życia pacjenta oraz jego bliskich. Przyjęcie takiej perspektywy czyni analizowane zagadnienia bliskie aktualnym koncepcjom jakości życia w medycynie. Tak nowoczesnie sformułowane poglądy, będące w znaczącym stopniu przedmiotem dociekań empirycznych Zakładu, są sednem zagadnień dotyczących psychologicznych aspektów funkcjonowania człowieka zarówno w zdrowiu, jak i chorobie.

Dydaktyka

Od kilku lat w zakresie dydaktyki mamy w naszym Zakładzie dość stabilną sytuację. Chodzi tu o zakres nauczania, liczbę godzin dydaktycznych oraz liczbę nauczanych studentów. Zagadnienia nauczane przez ZPM i zmiany w tym zakresie są odzwierciedleniem powyżej opisanej ewolucji poglądów i zainteresowań badawczych jego pracowników.

W każdym roku akademickim liczba studentów uczestniczących w prowadzonych zajęciach z psychologii wynosi niemal 3000. Liczba osób na poszczególnych wydziałach jest zróżnicowana, co ilustruje poniższy wykres.

Wykres 1. Liczba studentów uczestniczących w zajęciach dydaktycznych w roku 2008 z uwzględnieniem poszczególnych wydziałów.

Forma i wymiar prowadzonych zajęć dydaktycznych

Prowadzone zajęcia mają zróżnicowaną formę i czas trwania. Studenci Wydziałów Lekarskich, Stomatologii i Elektroradiologii uczestniczą w seminariach i ćwiczeniach w wymiarze 30 godzin dydaktycznych. Oddział Fizjoterapii, umiejscowiony przy II Wydziale Lekarskim, realizuje poszerzony program nauczania obejmujący 45 godzin (15 godz. seminarium i 30 godz. ćwiczeń). Na Wydziale Nauki o Zdrowiu prowadzone zajęcia mają formę wykładów, seminariów i ćwiczeń,

a ich wymiar podlega zmianom. W Oddziale Pielęgniarstwa i Oddziale Ratownictwa Medycznego jest to liczba 60 godzin dydaktycznych, a na Dietetyce 30.

W sumie pracownicy Zakładu realizują rocznie powyżej 3000 godzin dydaktycznych, z czego ponad 1000 to godziny ponadwymiarowe.

Zakres tematyczny – moduł podstawowy

Na wszystkich wydziałach WUM realizowane są zagadnienia, które stanowią podstawę programową.

Są to:

- Główne nurty w psychologii i ich związek z rozumieniem zdrowia i choroby.
- Stres, przyczyny i konsekwencje.
- Psychologiczne aspekty choroby i radzenia sobie z nią.
- Relacja lekarz – pacjent (błędy jatrogenne, komunikacja, przekazywanie informacji).
- Problemy chorych terminalnie.

Nowym modułem są zajęcia oparte na pracy własnej studentów, motywujące do aktywnego uczestnictwa w psychodramach, podczas których odtwarzane są różnego typu relacje z pacjentem. Późniejsza analiza obserwowanych „tu i teraz” procesów jest ważnym, angażującym emocje, elementem edukacyjnym. Tą drogą studenci zyskują możliwość rozwijania kompetencji własnych w zakresie kontaktu z pacjentem, przeprowadzania wywiadu lekarskiego i przygotowywania diagnozy psychosomatycznej.

Podsumowanie

Współczesna rzeczywistość ulega ciągłym, dynamicznym zmianom społeczno-ekonomicznym, co stawia przed nauką i systemem nauczania wciąż nowe wyzwania. Mają one szczególnie

charakter, jeśli dotyczą funkcjonowania człowieka zarówno w zdrowiu, jak i chorobie.

Podajemy realizację tych zadań, dążąc do poszerzania wiedzy empirycznej, dotyczącej psychologicznych aspektów funkcjonowania pacjentów z takimi jednostkami chorobowymi, jak: choroby układu krążenia, padaczka, cukrzyca czy patologiczna otyłość. Istotnym obszarem naszych zainteresowań pozostają nadal zagadnienia związane ze stresem i sposobami radzenia sobie w sytuacjach trudnych, wynikających z choroby, ze szczególnym uwzględnieniem choroby przewlekłej bądź terminalnej.

Z kolei podejmowane w naszym Zakładzie badania dotyczące przydatności wiedzy psychologicznej dla pracowników medycznych w praktyce klinicznej pozwolą określić zakres tematyczny, swoiste kompendium informacji i umiejętności psychologicznych, które są niezbędne w relacjach pacjent – pracownik medyczny. Warto podkreślić jest tutaj fakt, iż wiedza ta z jednej strony może posłużyć poprawie tejże relacji, czyniąc chorego jej podmiotem, z drugiej zaś dostarczy pracownikom medycznym skutecznych sposobów radzenia sobie z własnym stresem, związanym z wykonywaniem odpowiedzialnych obowiązków zawodowych.

Przed pracownikami naszego Zakładu stoją nie tylko zadania przygotowania przyszłych pracowników medycznych: lekarzy, pielęgniarek, położnych i innych do podejmowania obowiązków zawodowych zgodnie z najnowszą wiedzą psychologiczną, lecz także konieczność uwzględnienia oczekiwań osób studiujących oraz praktyków.

Cele, które realizujemy, to z jednej strony badania empiryczne, z drugiej zaś odpowie-

dzialne kształcenie studentów, aktywizujące do poszukiwania skutecznych sposobów radzenia sobie w różnorodnych, złożonych sytuacjach. Wymaga to kształtowania wśród studentów potrzeb ustawicznego doskonalenia psychologicznych umiejętności oraz wszechstronnego rozwijania własnych kompetencji.

Kierunek taki jest kontynuacją wieloletnich działań, realizowanych przez wszystkich Pracowników naszego Zakładu.

*mgr Mirosława Adamus,
prof. Krzysztof Owczarek,
dr Dorota Włodarczyk
Zakład Psychologii Medycznej,
Warszawski
Uniwersytet Medyczny*

Bibliografia

1. Domagała-Kręcioch A., Wyżga O.: Współczesne wyzwania dydaktyki szkoły wyższej. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2009.
2. Heszen-Klemens I.: Psychologia medyczna. Główne kierunki badań. Uniwersytet Śląski, Katowice 1983.
3. Maruszewski M.: Mózgowe mechanizmy zachowania [w:] Psychologia (red.) Tomaszewski T. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1977.
4. Tomaszewski T.: Wstęp [w:] Psychologia (red.) Tomaszewski T. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1977.
5. Tomaszewski T.: Człowiek i jego otoczenie [w:] Psychologia (red.) Tomaszewski T. PWN, Warszawa 1977.
6. Wrześniewski K., Skuza B.: Wybrane zagadnienia medycyny psychosomatycznej i psychologii chorego somatycznie. Dział Wydawnictw Akademii Medycznej. Warszawa 1994.